

MILLIY MAFKURA JAMIYATNI
MODERNIZATSIYALASHDA INNOVATSION
RIVOJLANISHNI MILLIY QADRIYATLAR BILAN
UYG‘UNLASHTIRISHDAGI STRATEGIK
MAQSADI

Yuldasheva Matluba Munavarovna
Qo‘qon davlat pedagogika instituti
Milliy g‘oya va ma‘naviyat asoslari
kafedrasida dotsenti

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ —
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ЦЕЛЬ МОДЕРНИЗАЦИИ
ОБЩЕСТВА, СОЧЕТАЮЩАЯ
ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ С
НАЦИОНАЛЬНЫМИ ЦЕННОСТЯМИ

Юлдашева Матлюба Мунаваровна
Кокандский государственный педагогический
институт доцент кафедры национальной
идеи и основы духовности

THE NATIONAL IDEOLOGY IS THE STRATEGIC
GOAL OF MODERNIZING SOCIETY, COMBINING
INNOVATIVE DEVELOPMENT WITH NATIONAL
VALUES

Yuldasheva Matluba Munavarovna
Department of National idea and Spirituality
basics Professor Kokand State Pedagogical
Institute

[matlubayuldasheva1974@
gmail.com](mailto:matlubayuldasheva1974@gmail.com)

Tel: 91 693-99-66

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy mafkura jamiyatning barcha qatlamlarini umumiy maqsadlar va qadriyatlar asosida birlashtirishga xizmat qilishi hamda milliy mafkura yosh avlodni jamiyatning faol, mas‘uliyatli a‘zosi sifatida tarbiyalashda muhim o‘rin tutishiga va Milliy mafkura jamiyat a‘zolarini modernizatsiyaga faol jalb qilishga undovchi strategik maqsad ekanligiga e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Milliy mafkura, globallashuv, modernizatsiya, jamiyat, davlat, rivojlanish, yoshlar, strategik maqsad, milliy xarakter, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish muammolari, umuminsoniy qadriyatlar, barqarorlik.

Аннотация: В статье утверждается, что национальная идеология служит объединению всех слоев общества на основе общих целей и ценностей, что национальная идеология играет важную роль в воспитании молодого поколения как активных, ответственных членов общества, и что национальная идеология является стратегическим целью, которая поощряет активное участие членов общества в модернизации. Основное внимание уделяется достижению этого.

Ключевые слова: Национальная идеология, глобализация, модернизация, общество, государство, развитие, молодежь, стратегическая цель, национальный характер, проблемы социально-экономического развития, общечеловеческие ценности, устойчивость.

Abstract: This article focuses on the fact that national ideology serves to unite all segments of society on the basis of common goals and values, and that national ideology plays an important role in educating the younger generation as active, responsible members of society, and that National ideology is a strategic goal that encourages the active involvement of members of society in modernization.

Key words: National ideology, globalization, modernization, society, state, development, youth, strategic goal, national character, problems of socio-economic development, universal values, stability.

Kirish (Введение/Introduction). Jamiyat hayotini modernizatsiyalash jarayoni – bu iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalarida jahon miqyosida raqobatbardoshlikni ta'minlash maqsadida amalga oshiriladigan keng qamrovli o'zgarishlardir. Ushbu jarayonda milliy mafkura muhim o'rin tutadi. Milliy mafkura – bu millatning o'ziga xosligini, qadriyatlarini va maqsadlarini ifoda etuvchi g'oyalari tizimi bo'lib, u jamiyatni rivojlantirish va birlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, milliy mafkura jamiyatning barcha qatlamlarini umumiy maqsadlar va qadriyatlar asosida birlashtirishga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, millat ichida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va modernizatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirishga zamin yaratadi. Shu boisdan ham “Turli g'oyaviy xurujlar avj olayotgan, ular bizning eng muqaddas g'oyalarimizga va maqsadlarimizga tahdid solayotgan bir paytda fojialar sodir bo'lmasidan ilgariroq uning oldini olishning eng to'g'ri va yagona yo'li ham begona va soxta g'oyalarga qarshi g'oyaviy immunitetni kuchaytirish lozim”[1], – deb yozadi N. Jo'rayev. Xususan, yuqoridagi fikrlarga asoslangan holda, modernizatsiya jarayonini qo'ydagi funksiyalarga ajratish mumkin: milliy mafkura yo'naltiruvchi funksiyasi. Milliy mafkura jamiyatning modernizatsiya yo'nalishini belgilaydi. U millatning kelajakka bo'lgan tasavvurlarini shakllantirib, strategik maqsadlarni belgilashda asosiy omil hisoblanadi. Masalan, iqtisodiy islohotlar, texnologik rivojlanish yoki ta'lim tizimini yangilashdagi ustuvor yo'nalishlar milliy mafkura bilan uyg'unlashishi kerak.

Motivatsion funksiyasi. Milliy mafkura jamiyat a'zolarini modernizatsiyaga faol jalb qilishga undaydi. Uning asosida shakllangan g'oyalar fuqarolarni o'z salohiyatlarini millat manfaatlarini yo'lida amalga oshirishga rag'batlantiradi. Bu inson kapitalini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Himoya funksiyasi. Milliy mafkura jamiyatni tashqi xavf-xatarlardan himoya qilishga xizmat qiladi. Globalizatsiya davrida begona g'oyalarning salbiy ta'siridan milliy o'zlikni saqlab qolish uchun mafkuraviy immunitet zarur. Shu orqali modernizatsiya jarayoni mahalliy o'ziga xoslik va milliy qadriyatlarni yo'qotmasdan amalga oshiriladi. Milliy mafkura jamiyatning ma'naviy va madaniy taraqqiyotini ta'minlaydi. Bu nafaqat milliy madaniyatni boyitadi, balki modernizatsiya jarayoniga muvofiq ko'rinish beradi.

Tarbiyaviy funksiyasi. Milliy mafkura yosh avlodni jamiyatning faol va mas'uliyatli a'zosi sifatida tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Bu, o'z navbatida, modernizatsiya jarayonida yangi bilim va texnologiyalarni egallagan, dunyoqarashi keng yosh avlodni shakllantirishga yordam beradi. Milliy mafkura jamiyatni xalqaro maydonda raqobatbardosh qilish uchun aholini bilimli, innovatsion va yangilikka intiluvchan bo'lishga da'vat etadi. Shu bilan birga, u iqtisodiy va ilmiy taraqqiyotning jadal sur'atlarda kechishiga zamin yaratadi.

Muhokama (Обсуждение / Discussion). Ma'lumki, milliy mafkura tushunchasi milliy siyosiy ilmiy muomalaga nisbatan yaqinda kirib keldi. Bu mamlakatda yashovchi barcha etnik guruhlar va millatlarni birlashtirgan mafkura sifatida barcha fuqarolar tomonidan bir ovozdan qabul qilindi. Milliy mafkura butun jamiyat manfaatlarini ifodalaydi. Shuningdek, milliy mafkura jamiyat axloqiy hayotining hodisasi bo'lish bilan birga milliy mafkura jamiyatning eng xilma-xil ijtimoiy qatlamlari vakillarini yagona maqsad atrofida birlashtira olgan holda dunyo o'zbeklari o'rtasida milliy birdamlikning yangi formulasini yaratdi. Bu mafkuraga xos xususiyatlardan biri o'zbek xalqi milliy mentalitetiga xos xususiyatlarni hisobga olish edi. Milliy mafkuraning diaspora uchun jozibadorligi uning ichki rang-barangligi, konseptual yaxlitligi, milliy o'zini o'zi anglash mezonlari bilan belgilanadi. Milliy mafkura qayerda yashashidan, qanday ijtimoiy muhitda

o‘sganidan qat’i nazar, barcha O‘zbekistonlarni birlashtira oladigan, milliy birlikni belgilovchi umumiy xususiyatlarni o‘zida mujassam etgan milliy tushuncha sifatida shakllangan. Shuni aytish joizki, milliy mafkura odamlarni siyosiy qarashlari, dunyoqarashi, ijtimoiy mavqeyiga qarab farqlamaydi. Bu nafaqat etnik-milliy xususiyatlar, balki vatan oldidagi qarzdorlik omiliga ham asoslanadi.

Zero, milliy mafkuraning yana bir xarakterli jihati shundaki, unda O‘zbekiston davlati dunyo o‘zbeklarining siyosiy asosi ekanligi haqidagi g‘oyani targ‘ib qiladi. Mafkuraning mohiyatiga kirib boradigan va uning determinizmini turli hodisalar (mafkuraning ijtimoiy shartlanishi, g‘oyalarning paydo bo‘lishiga psixologik va aksiologik yondashuvlar) bilan asoslaydigan yondashuvlar bilan bir qatorda baholovchi yondashuvini ham ajratib ko‘rsatish mumkin. U mafkuraga tashqi tomondan, shakllangan hodisa sifatida qarashga, unga shaxsning haqiqati, axloqi, erkinligi va fazilatlarini bilan qiyoslab baho berishga chaqiriladi. Shubhasiz, mafkuraning bunday talqini subyektiv va noxolis bo‘ladi. Binobarin, «Hech kimga sir emas - biz qurayotgan yangi jamiyat, hayotimizga tobora kirib kelayotgan yangilanish jarayonlari, islohotlarning taqdiri va kelajagi, avvalo, xalqimizning bu o‘zgarishlarni qo‘llab-quvvatlashiga, joylarda bu borada odamlarimizning faolligi, ularning dunyoqarashi, ongu tafakkurining yuksalishiga bog‘liq»[4].

Mafkuraning baholovchi konsepsiyasining o‘ziga xos zaifligi ham shu yerda. Mafkuraning ijtimoiy ildizlari va oqibatlarini o‘rganishda ojiz bo‘lib qoladi. “Mafkura insoniyat ongli tarixining deyarli barcha davrlarida hokimiyat qo‘lida kuchli qurol bo‘lib kelgan. Albatta, mafkuralarning mazmuni turli yo‘nalishlarga ega, ammo ular o‘xshash muammolarni hal qiladi. Bular odamlarni yagona bir butunlikka safarbar qilish va ularni keyinchalik integratsiya asosining tashuvchisi bo‘lgan hokimiyatdagilar atrofida birlashtirish vazifalaridir. Bular, shuningdek, atrofdagi voqelik hodisalarini sodda va aniq tushuntirish vazifalaridir”[5]. Mafkura tushunchasining tasnifi [6] esa bir muncha murakkab. O‘zbek tilining izohli lug‘atida “fikir yuritish”, “tafakkur”, “e‘tiqod va maslaklar tizimi” [7. B.558.], sifatida qayd etiladi [8]. Bu tushunchalar birgalikda mafkuraning turli ko‘rinishlarini yoritib beradi. Mafkura shaxsning shaxsiy qarashlaridan tortib, jamiyat darajasidagi siyosiy, ijtimoiy va madaniy tizimlarni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, mafkura jamiyatda insonlar o‘rtasida o‘zaro birlik, hamjihatlik va maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. U muayyan bir zamon va makonning tarixiy, madaniy hamda ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiradi. Adabiyotlar tahlili va metod (Литература и метод / Materials and methods). Nyu-Yorkda Daniyel Bell bu g‘oyani ishlab chiqishga va uni nazariya sifatida taqdim etishga harakat qilgan. Aslida, texnologik determinizm nuqtayi nazaridan u ijtimoiy-madaniy voqelikni tushuntirishga va ijtimoiy-tarixiy jarayonni tushunishga yondashadi [9]. Jamiyat taraqqiyotining postindustrial bosqichining siyosiy sohadagi asosiy xususiyati, Daniyel Bellning fikricha, boshqaruvning mulkchilikdan ajralishi, plyuralistik demokratiya va “meritokratiya”dir [10]. Uning fikricha, meritokratiya postindustrial rivojlanishning eng muhim tarkibiy qismi sifatida jamiyatni boshqarishning tubdan yangi usuli hisoblanadi, chunki hokimiyat funksiyalarini yuboruvchi qatlam mafkura va siyosatdan butunlay xoli bo‘lgan holda, endi jamiyatning tor manfaatlarini ko‘zlab ishlamaydi, muayyan sinf (masalan, kapitalistlar), lekin butun jamiyatga xizmat qiladi. Bu, xususan, D.Bell tomonidan haqiqatda tushunilgan postindustrial jamiyatda, umuman olganda, ilmiy-texnika inqilobining bevosita ta‘siri ostida zamonaviy kapitalizmning oddiy o‘zgarishi sifatida barcha sinfiy qarama-qarshiliklarning oxir-oqibat yo‘q qilinishini anglatadi. Bu holat "postindustrial jamiyat" nazariyasi tarafdorlarining ko‘pchiligida shubha uyg‘otdi. Chunki mafkuraning ijtimoiy ahamiyatini, ayniqsa, mafkura orqali ular asosan “parchalayotgan” jahon hamjamiyatini tushunib, uni siyosiy lashtirib, kapitalistik jamiyat asoslarini, marksizm-leninizm mafkurasiga putur etkazgan. Shuningdek, 50-yillarning oxiri XX asrning 60-yillari boshidan boshlab jamiyatlarning ijtimoiy tuzilishini "eroziya" qilish va sinfiy nizolarni huquqiy mexanizmlar yordamida hal qilish uchun katta imkoniyatlar ochgan ilmiy-texnikaviy inqilob sharoitlari bilan chambarchas bog‘liq. G‘arb siyosatshunosligining taniqli vakillari mafkura asri o‘tmishda qoldi, degan ishonch bor edi. Amerikalik sotsiolog Edvard Albert Shilz birinchi bo‘lib «mafkuralarning tugashi» haqidagi shiorni ilgari surdi[11]. “Deideologizatsiya” konsepsiyasining mualliflari Edvard Albert Shilz bilan birga S.M.Lipset AQShda, R.Aron va J.Furastiyer Fransiyada mashhur bo‘lgan. Zero, mafkuraning asosiy mezoni uning ilmiy obyektivlikdan chetga chiqishi deb hisoblangan. Va shunday ekan, mafkura sotsiologiya va boshqa fanlarga kirib borar ekan, na obyektiv ijtimoiy nazariya, na obyektiv tabiiy fan bo‘lishi mumkin. Bundan mafkuralarning hukmronligiga chek qo‘yish kerak degan xulosa kelib chiqdi. Shu munosabat bilan “ideologizatsiya”

tushunchasi paydo bo'ldi. S.M.Lipset, XX asrning o'rtalariga kelib, zamonaviy sanoat jamiyati o'z muammolarini mafkuraviy dogmalardan tashqarida hal qila oladi. E.Shills bunday jamiyatda zarur bo'lgan sof, qadrsiz ijtimoiy fanni asoslashga harakat qildi[12].

“Deideologizatsiya”ning ikkita manzili bor edi: ilmiy-texnikaviy ziyolilar va “iste'molchi shaxs” turini o'zida mujassam etgan oddiy aholi. Ilmiy-texnik ziyolilar uchun yangi kontekstning pozitivistik qarashlari. Mazkur fikrlar – aniq bilim ideali bo'lib, unga tayangan holda texnokratlar jamiyati o'zini “an'anaviylar” – chap va o'ng mafkuraviy qanotlarning ma'naviy va mafkuraviy senzurasidan himoya qildi. “Mafkuradan chiqarish” tarafdorlarining shiori tezis edi: mafkuraviy “chap”lar ijtimoiy inqilob orqali erishmoqchi bo'lgan hamma narsaga ilmiy-texnikaviy inqilob orqali ancha samarali erishiladi.

Shuningdek, “Deideologizatsiya” tushunchasini, albatta, bir mafkurani boshqasiga almashtirishga urinish deyish mumkin. Shunisi e'tiborga loyiqki, hatto birinchi marta “mafкура tugashi”ni e'lon qilganlar ham keyinchalik o'z bashoratlaridan voz kechishga majbur bo'lishdi. Shunday qilib, faqat iqtisodiy inqirozlar va eski tizimlarning “normativ og'ishlari”ga javob. Amerikalik siyosatshunoslar Gen L.Koyen va E.Aratoning fikriga ko'ra, bu harakatlar “aniq maqsadlarga ega edi, umumiy qadriyatlar hamda manfaatlar aniq ifodalangan va oqilona belgilangan strategiyalarga ega edi”, ya'ni ular chuqur mafkuraviy siyosiy platformaga ega bo'lganlar[13]. Jahon siyosiy jarayonidagi bunday hodisalarga munosabat sifatida mafkuraning ijtimoiy taraqqiyotdagi o'rni va ahamiyatini yuksaltiruvchi “qayta mafkuralashtirish” tushunchasining paydo bo'lishini ko'rib chiqish mumkin.

“Reideologizatsiya”ning yetakchi nazariyotchilari (xuddi shu R.Aron, D.Bell, O.Lemberg, R.Nisbet va boshqalar) hozirgi zamonda kashf etilgan va faollashgan, hozirgacha uxlab yotgan mafkuraning tez yangilanishi sodir bo'layotganini e'lon qilishdi. Shuningdek, mafkuraviy resurslar, kapitalizm mafkurasining safarbarlik kuchiga o'tgan o'n yilliklarda yo'qolgan ishonch mustahkamlanmoqda. Mafkuradan chiqarish nazariyasi asoschisi D.Bell mafkuraviy omillarni jamiyat hayotidan chiqarib bo'lmaydi, degan xulosaga keldi va eski mafkuraning tugashi yangi mafkuraning paydo bo'lishini taqozo etadi, degan fikrni ilgari surdi. “Qayta mafkuralashtirish” konsepsiyasi siyosiy va ijtimoiy hayotning xalqni kelajak, barqaror va istiqbolli taraqqiyot yo'lida, aniq ongli maqsad yo'lida birlashtiruvchi mafkuraga bog'liqligini tan oldi. Uning tarafdorlari hatto qadimgi Rim faylasufi Senekaning so'zlarini takrorlay boshladilar. G'arb siyosiy adabiyotida qayta mafkuraviy yo'nalish bilan bog'liq holda R.Aron, Z.Bjezinskiy, D.Bell, S.M.Lipset, E.Shills va boshqalar “mafkuraning pasayishi” haqida gapirganda, Z.Bjezinskiy “mafkuraning tanazzulga uchrashi” deganda u faqat dogmatizmni, tizimlashtirish istagini tushunganini tushuntirdi. D.Bell “mafkuraning tugashi”ni tahlil qilish barcha ijtimoiy ziddiyatlarning yo'q bo'lib ketishini anglatmasligini ta'kidlaydi. Barcha reideologlar o'z bayonotlarida bir ovozdan: zamonaviy dunyoda g'oyalarning roli ortib bormoqda degan xulosaga keladilar [14].

1960-yillarning boshlarida G'arbda D.Bell e'lon qilgan “mafkuraning tugashi” shioriga zid ravishda diametral qarama-qarshi jarayonlar parallel ravishda o'sib bordi[15].

XYUOА (ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION) Modernizatsiyalashda ta'lim va ilm-fan ustuvor ahamiyatga ega. Milliy mafkura bu sohalarida millatning intellektual salohiyatini oshirish uchun zarur g'oyalar manbai bo'ladi. U yoshlarga o'z tarixini va madaniyatini bilgan holda global tendensiyalarga moslashish ko'nikmalarini beradi. Shu bilan birga, modernizatsiyalashda ta'lim va ilm-fan ustuvor ahamiyatga ega. Milliy mafkura bu sohalarida millatning intellektual salohiyatini oshirish uchun zarur g'oyalar manbai bo'ladi. U yoshlarga o'z tarixini va madaniyatini bilgan holda global tendensiyalarga moslashish ko'nikmalarini beradi. Shuningdek, ilm-fan rivoji uchun yangilikka ochiqlik va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlaydi. Axborot texnologiyalari asrida milliy mafkura jamiyatni zararli va begona mafkuralar ta'siridan himoya qilishda muhim vositadir. U axborot maydonida milliy manfaatlarni ilgari suruvchi omil sifatida ishlaydi. Ommaviy axborot vositalari orqali milliy qadriyatlarni targ'ib qilish va yoshlarni mafkuraviy immunitetga ega bo'lishga undash muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, milliy mafkura jamiyatni modernizatsiyalashda strategik yo'nalishlarni belgilab, ularni amalga oshirishda boshqaruvchi va yo'naltiruvchi rolni bajaradi. U jamiyatni birlashtiruvchi, motivatsiya beruvchi va kelajak sari ilhomlantiruvchi kuch sifatida harakat qiladi. Shu bois, milliy mafkurani rivojlantirish va uni barcha ijtimoiy sohalar bilan uyg'unlashtirish zamonaviy jamiyatning barqaror taraqqiyoti

uchun muhim shartlardan biridir. Milliy mafkura asosida jamiyatni modernizatsiyalash jarayonida innovatsion rivojlanishni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirgan holda, millatning ma'naviy va moddiy farovonligini ta'minlash – muhim strategik maqsaddir.

Adabiyotlar ro'yxati (Использованная литература / References):

1. Жўраев Н. Мафкуравий иммунитет. – Т.: Маънавият, 2001. – 9-10-б.
2. Каримов И. А. Инсон манфаатларини таъминлаш, ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш - устувор вазифамиздир. -Т.: Ўзбекистон, 2006. -Б. 3.
3. Хомяков С. В. Методы формирования национальных идеологий // Власть. 2017. Том 25. № 1. С. 173-176.
4. "Тасниф" (арабча) - "танлаб олиш; турларга ажратиш". Қаранг: Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Ж.4. -Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2008. -Б.11.
5. Қаранг: *Ўша манба*. Ж.2. -Б.558.
6. Қаранг:Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Ж.4. -Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2008. -Б.41.
7. Белл Даниел. Эпоха разобщенности : размышления о мире XXI века / Даниел Белл, Владислав Иноземцев. - Москва : Свободная мысль : Центр исслед. постиндустриального о-ва, 2007. – 303 с.
8. Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. Москва: Academia, 2004 (ОАО Можайский полигр. комб.). – 783 с.
9. Парсонс Т., Бейлз Р.уен, Шилз Э. Рабочие тетради по теории действия = Working Papers in the Theory of Action (1953) // Личность. Культура. Общество. 2004. Вып. 1–2; 2005. Вып. 2–3; 2007. Вып. 1–4; 2008. Вып. 1–2.
10. Zubrzycki, Jerzy (January–February 1996). "Edward Shils – a personal memoir". *Quadrant*. 40 (1–2): 61–63.
11. Коэн, Джин Л. Гражданское общество и политическая теория / Джин Л. Коэн, Эндрю Арато ; Пер. с англ. [Мюрберг И. И. и др.]. - Москва : Весь мир, 2003. - 782 с.
12. Петухов Ю.Д. На Запад! Как нам обустроить Европу и Америку : рус. нац. идея : идеология освобождения человечества от тоталитар. тирании США / Ю. Д. Петухов. – Москва : Метагалактика, 2005 (ППП Тип. Наука). – 382 с.
13. Белл, Даниел. Эпоха разобщенности : размышления о мире XXI века / Даниел Белл, Владислав Иноземцев. – Москва. Свободная мысль : Центр исслед. постиндустриального о-ва, 2007. – 303 с.

